

Przemysław Piotr Damski

Uniwersytet Łódzki

 0000-0001-6308-9733

Ewolucja koncepcji „szczególności Arktyki” w kontekście wpływu wojny rosyjsko-ukraińskiej na sytuację międzynarodową na Dalekiej Północy (luty–grudzień 2022)

Abstrakt

Przez trzydzieści lat od zakończenia zimnej wojny Arktyka i obowiązujące tam reżimy międzynarodowe były charakteryzowane jako „szczególne”. Definicji „szczególności Arktyki” było jednak wiele i trudno o wskazanie jednej, pod którą podpisałyby się wszystkie państwa regionu. Jednocześnie koncepcja ta zmieniała się w czasie i adaptowała do nowych warunków, aż po agresję rosyjską na Ukrainę z 24 lutego 2022 roku. Kluczowe znaczenie miała tu polityka Rosji oraz Stanów Zjednoczonych, jedynych mocarstw globalnych będących państwami arktycznymi, które do czasu wojny w Ukrainie respektowały wypracowane dla Arktyki normy i zasady oparte na zaufaniu. Agresja na Ukrainę podważyła wiarygodność Rosji i unaoczniała, jak rozbieżnie poszczególni gracze arktyczny pojmowali „szczególność”. W rezultacie państwa zachodnie zaczęły gromadzić się wokół USA i izolować Rosję pozbawiając ją, przynajmniej na pewien czas, jej „terytorium negocjacji”. W odpowiedzi spotkały się z demonstracjami militarnymi mającymi skłonić je do powrotu do *status quo ante bellum*. Nie przyniosło to jednak oczekiwanych rezultatów, doprowadziło do wzmocnienia pozycji USA w regionie oraz poddało wątpliwość dalsze funkcjonowanie „szczególności” w obecnym kształcie.

Słowa kluczowe: Arktyka, Rosja, Stany Zjednoczone, wojna rosyjska-ukraińska, NATO, państwa nordyckie

Wstęp

Agresja Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku stała się katalizatorem zmian w globalnych stosunkach międzynarodowych. Uwypukliła istniejące wcześniej różnice między mocarstwami angażującymi się w popieranie obu beligerentów. Dotyczyło to również Arktyki, która po zakończeniu zimnej wojny pod wieloma względami była stabilna, z rzadka przyciągając uwagę incydentami oraz narracją o jej „rozszarpywaniu” w poszukiwaniu surowców¹. Mówiło się o „szczególności” regionu (*Arctic exceptionalism*), którą po lutym 2022 roku kwestionowano. W artykule przedstawiłem ewolucję koncepcji „szczególności Arktyki” na tle zmieniających się realiów międzynarodowych poczynając od zakończenia zimnej wojny po wpływ jaki wywarła na nią wojna w Ukrainie. Przyjmuję, że nie nawiązuje ona wyłącznie do kwestii bezpieczeństwa, lecz stanowi także koncept kulturowy odwołujący się do wartości i idei, które pomagały tworzyć reżim arktyczny. W związku z tym wpierym scharakteryzowałem region arktyczny oraz zarysowałem relacje tamtejszych aktorów, by następnie przyrzeć się różnym interpretacjom konceptu arktycznej „szczególności” oraz jego praktycznej ewolucji pod wpływem zmieniającej się sytuacji międzynarodowej aż po rosyjską pełnoskalową agresję na Ukrainę z 24 lutego 2022 roku. Na potrzeby niniejszego omówienia skoncentrowałem się przede wszystkim na aktywności Rosji oraz USA, jako jedynych mocarstw globalnych będących jednocześnie państwami arktycznymi. Pozwala to lepiej zaobserwować, jak polityka tych dwóch podmiotów międzynarodowych oraz ich wzajemne stosunki wpływają na sytuację na Dalekiej Północy.

Charakterystyka regionu arktycznego

Arktyka to obszar położony wokół bieguna północnego, zawierający Ocean Arktyczny z przyległościami lądowymi oraz akwenami stanowiącymi przedmiot zainteresowania Rady Arktycznej². Częściowo położone są w nim

¹ Zob. np. Richard Sale, Eugene Potapov, *The scramble for the Arctic. Ownership, exploitation and conflict in the far North*, London, Lincoln 2010; Arne Lietz, *The scramble for the Arctic*, „IPS Journal”, 27.12.2019, <https://www.ips-journal.eu/regions/global/the-scramble-for-the-arctic-3966/> (dostęp 28.12.2022); Klaus Dodds, Mark Nuttall, *The Scramble for the Poles. The Geopolitics of the Arctic and Antarctic*, John Wiley & Sons, New York 2016.

² Nie ma jednej definicji Arktyki (zob. np. Arctic Centre, *What and Where is Arctic?*, <https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion> (dostęp 28.12.2022)), dlatego niektórzy badacze kwestionują jej istnienie jako regionu, wskazując, że nie ma on wyraźnych granic politycznych. Gunhild Hoogensen Gjörv, Kara K. Hodgson, „*Arctic Exceptionalism*” or „*comprehensive security*”? *Understanding security in the Arctic*, „The Arctic Yearbook” 2019, s. 3–4.

terytoria należące do Danii, Finlandii, Islandii, Kanady, Norwegii, Rosji, Stanów Zjednoczonych i Szwecji określanych w Deklaracji Ottawskiej z 1996 roku jako państwa arktyczne³.

Ponieważ przez prawie cały rok większa część oceanu jest skuta lodem, żegluga odbywa się tam głównie dzięki lodołamaczom, a eksploatacja bogatych złóż surowców naturalnych jest utrudniona. Najważniejszymi z nich są gaz i ropa. Szacuje się, że odpowiednio 30% i 13% ogółu ich nieodkrytych światowych zasobów znajduje się na Dalekiej Północy⁴. Ten najszybciej ocieplający się region świata⁵ ma być jednak wolny od lodu do 2035 roku⁶. Ułatwi to dostęp do wspomnianych surowców oraz otworzy perspektywy dla rozwoju już istniejących szlaków morskich, takich jak Przejście Północno-Zachodnie (North-West Passage, NWP) oraz Północna Droga Morska (Northern Sea Route, NSR), a w dłuższej perspektywie powstania nowych⁷. Obok tej szansy pojawiają się też wyzwania związane z negatywnymi konsekwencjami ocieplającego się klimatu⁸ oraz eksploatacji podmorskich złóż dla środowiska

³ W deklaracji zapisano: „Przedstawiciele rządów Kanady, Danii, Finlandii, Norwegii Federacji Rosyjskiej oraz Stanów Zjednoczonych (dalej określane jako państwa arktyczne) [...]” Arctic Council Repository, *Declaration of the Establishment of the Arctic Council*, Ottawa, Canada, 19.09.1996, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF?sequence=5&isAllowed=y (dostęp 24.06.2022).

⁴ Donald L. Gautier, Kenneth J. Bird, Ronald R. Charpentier, Arthur Grantz, David W. Houseknecht, Timothy R. Klett, Thomas E. Moore, Janet K. Pitman, Christopher J. Schenk, John H. Schuenemeyer, Kai Sørensen, Marilyn E. Tennyson, Zenon C. Valin, Craig J. Wandrey, *Assessment of undiscovered oil and gas in the Arctic*, „Science” 2009, Vol. 324, No. 5931, s. 1175–1179.

⁵ Mika Rantanen, Alexey Yu Karpechko, Antti Lipponen, Kalle Nordling, Otto Hyvärinen, Kimmo Ruosteenoja, Timo Vihma, Ari Laaksonen, *The Arctic has warmed nearly four times faster than the globe since 1979*, „Communications Earth & Environment” 2022, Vol. 3, No. 1, s. 1–10.

⁶ Maria-Vittoria Guarino, Louise C. Sime, David Schröder, Irene Malmierca-Vallet, Erica Rosenblum, Mark Ringer, Jeff Ridley, Danny Feltham, Cecilia Bitz; Eric J. Steig, Eric Wolff, Julianne Stroeve, Alistair Sellar, *Sea-ice-free Arctic during the Last Interglacial supports fast future loss*, „Nature Climate Change” 2020, Vol. 10, No. 10, s. 928–932.

⁷ Malte Humpert, Andreas Raspotnik, *The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route*, „The Arctic Yearbook” 2012, s. 281–307.

⁸ Zob. Vincent F. Warwick, *Arctic Climate Change: Local Impacts, Global Consequences, and Policy Implications*, [w:] Ken S. Coates, Crain Holroyd (red.), *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, Palgrave MacMillan, Cham 2020, s. 507–526.

naturalnego⁹. Istnieją wreszcie wyzwania związane z roszczeniami terytorialnymi oraz polityką poszczególnych aktorów międzynarodowych w Arktyce¹⁰.

Aktorzy arktyczni

Podstawowymi aktorami w regionie jest grupa sześciu państw posiadających bezpośredni dostęp do tamtejszego oceanu. Są to Dania (Grenlandia, i Wyspy Owcze), Islandia, Kanada, Norwegia, Rosja i Stany Zjednoczone (Alaska). Do państw arktycznych zalicza się także Finlandię i Szwecję, których część terytoriów znajduje się na kole podbiegunowym. W 1996 roku w powołały one do życia Radę Arktyczną (Arctic Council, AC) deklarując swoje „zaangażowanie w zrównoważony rozwój regionu Arktyki, włączając rozwój ekonomiczny i społeczny, poprawę warunków zdrowotnych oraz dobrostanu kulturowego”¹¹. Szczególny nacisk położono na ochronę ludności zamieszkującej region, ich kulturę oraz środowisko naturalne¹². Rada nie jest organizacją międzynarodową i zapadające tam ustalenia nie wiążą prawnie jej członków¹³. Z tego powodu występujące między państwami spory starano się regulować odwołując się do argumentów naukowych i prawa międzynarodowego, zwłaszcza Konwencji

⁹ Zob. Leendert Vergeynst, Susse Wegeberg, Jens Aamand, Pia Lassen, Ulrich Gosewinkel, Janne Fritt-Rasmussen, Kim Gustavson, Anders Mosbech, *Biodegradation of marine oil spills in the Arctic with a Greenland perspective*, „The Science of the Total Environment” 2018, Vol. 626, s. 1243–1258.

¹⁰ Więcej patrz w: Krzysztof Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa, Wydawnictwo TRIO 2012; Michał Łuszczuk (red.), *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013; Heather Exner-Pirot, *The Arctic in International Affairs*, [w:] Ken S. Coates, Crain Holroyd (red.), *op. cit.*, s. 307–318.

¹¹ Arctic Council Repository, *op. cit.*

¹² *Ibidem*.

¹³ Więcej zob.: Douglas C. Nord, *The changing Arctic. Consensus building and governance in the Arctic Council*, Palgrave MacMillan, New York 2016; Magdalena Madej, *Arctic Council and the ecosystem-based management approach*, [w:] Krzysztof Migąła, Piotr Owczarek, Marek Kasprzak, Mateusz C. Strzelecki (red.), *New perspective in polar research*, Wrocław 2014, s. 9–17; Zdzisław Śliwa, *The Arctic Council as a Forum for Peaceful Cooperation in the Arctic*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2020, Vol. 14, nr 2, s. 214–237.

o Prawie Morza (UNCLOS III)¹⁴, która do roku 2022 w znaczącym stopniu spełniała swoją rolę¹⁵.

O znaczeniu AC oraz regionu świadczy zainteresowanie nimi różnych państw już w latach 90. XX wieku. Do 2000 roku status obserwatora w Radzie uzyskały Francja, Niemcy, Polska i Wielka Brytania¹⁶. Gdy w 2008 roku opublikowano szacunkowe dane o zasobności Arktyki w ropę i gaz, kolejne państwa i organizacje

¹⁴ Jedynie USA nie są stroną UNCLOS III. Problem z jej ratyfikacją pojawił się w 1983 roku. Wówczas to administracja prezydenta Ronalda Reagana zgłosiła zastrzeżenia do części XI Konwencji, dotyczącej statusu i wykorzystywania dna morskiego znajdującego się poza wodami terytorialnymi lub specjalną strefą ekonomiczną państwa. Zobowiązaly się natomiast przestrzegać konwencji w pozostałych jej postanowieniach. Pomimo przyjęcia w latach 90. XX wieku porozumienia wychodzącego naprzeciw wątpliwościom amerykańskim w Senacie brakowało 2/3 wymaganych głosów do ratyfikowania konwencji. Zob.: Janusz Symonides, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza – W 30 lat od jej przyjęcia*, „Prawo Morskie” 2012, t. XXVIII, s. 12–14. W ostatnich latach powstało ponadpartyjne porozumienie senatorów z Alaski, Hawajów i Wirginii oraz kongresmenów z Connecticut i Alaski lobbujących za podpisaniem UNCLOS III. Zob. *With an eye towards Donald Trump, Stephane Dion says Russian sanctions must be upheld*, „Global News”, 11.11.2016, <https://globalnews.ca/news/3062596/with-an-eye-towards-donald-trump-stephane-dion-says-russian-sanctions-must-be-upheld/> (dostęp 6.08.2020); Lisa Murkowski, *Murkowski, Hirono, Kaine Call on the Senate to Ratify UN Convention on the Law of the Sea*, 18.05.2021, <https://www.murkowski.senate.gov/press/release/murkowski-hirono-kaine-call-on-the-senate-to-ratify-un-convention-on-the-law-of-the-sea> (dostęp 02.12.2022); Mazie K. Hirono, *Senators Hirono, Murkowski, Kaine Introduce Resolution Calling on the Senate to Ratify UN Convention on the Law of the Sea*, 18.05.2021, <https://www.hirono.senate.gov/news/press-releases/senators-hirono-murkowski-kaine-introduce-resolution-calling-on-the-senate-to-ratify-un-convention-on-the-law-of-the-sea> (dostęp 02.12.2022).

¹⁵ Znamienne, że wielokrotnie pojawiały się doniesienia o rywalizacji mocarstw w regionie, także wśród części specjalistów. Tymczasem, jak słusznie wskazały Elizabeth Buchanan i Bec Strating, sprawy w Arktyce były w znacznej mierze czytelne. Przestrzeganie przez państwa regionu UNCLOS pozwalało na pokojowe wytyczenie Specjalnych Stref Ekonomicznych, w czym pomagało odwołanie się do badań naukowych. Na przeszkodzie nie stawał nawet brak ratyfikacji UNCLOS przez USA, gdyż od czasu rewolucji łupkowej straciły one większe zainteresowanie kosztownym wydobyciem surowców w Arktyce. Por.: Andrey Bondarev, Robert Huebert, Heather Exner-Pirot, *Great Power Competition in the Arctic*, Woodrow Wilson Center, 29.07.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=FwI-XUFhjYI> (dostęp 29.04.2020). Elizabeth Buchanan, Bec Strating, *Why the Arctic is not the 'next' South China Sea?*, „War on the Rocks”, 05.11.2020, <https://warontherocks.com/2020/11/why-the-arctic-is-not-the-next-south-china-sea/> (dostęp 02.12.2022)

¹⁶ Arctic Council, *Arctic Council Observers*, <https://www.arctic-council.org/about/observers/> (dostęp 24.11.2022).

występowały z wnioskami o status obserwatora. Otrzymały go m.in. Chiny, Japonia czy Indie¹⁷. Te pierwsze ogłosiły się z czasem „państwem okołoparktycznym” (*near-Arctic state*)¹⁸ i podjęły szereg inicjatyw (np. Polarny Szlak Jedwabny), które mają uczynić z nich „mocarstwo polarne”¹⁹. Zainteresowanie regionem zdradza także UE. Troje jej członków to państwa arktyczne, a siedem ma status obserwatora w AC. Ponieważ sama UE nie posiada dostępu do Oceanu Arktycznego (Grenlandia i Wyspy Owcze do niej nie należą), zależy jej na internacjonalizacji NWP i NSR, aby zwiększyć dostępność tych szlaków dla swych członków²⁰.

¹⁷ W latach 2013–2017 siedem państw uzyskało status obserwatora. Wcześniej uzyskało go sześć państw. *Ibidem*.

¹⁸ The State Council: The People’s Republic of China, *White Paper: China’s Arctic Policy*, 26.01.2018, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (dostęp 06.01.2022).

¹⁹ Więcej patrz: Anne-Marie Brady, *China as a Polar Great Power*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

²⁰ Spośród państw UE bez dostępu do Oceanu Arktycznego morskie lodołamacze posiadały: Estonia (2), Finlandia (8), Łotwa (1), Niemcy (4), Szwecja (5). Pojedyncze jednostki posiadają także państwa położone nad Oceanem Atlantyckim i Morzem Śródziemnym: Francja (1), Hiszpania (1), Włochy (1), które realizują misje głównie naukowe w Antarktyce. Wielka Brytania, choć nie jest już członkiem UE, to wciąż ma zbieżne z nią interesy w kwestii swobody żeglugi. Posiada ona 2 lodołamacze. Większość tych okrętów ma charakter jednostek naukowych lub, jak np. w Szwecji i Finlandii, są to jednostki asystujące okrętom handlowym w pokonywaniu skutych lodem obszarów morskich. Aker Arctic, *List of operational icebreakers* 28.11.2016 https://baltice.org/app/static/pdf/operational_icebreakers.pdf (dostęp 21.11.2022); Baltic Icebreaking Management, *Baltic Sea Icebreaking Report 2020-2021*, <https://baltice.org/app/static/pdf/BIM%20Report%202020-2021.pdf> (dostęp 21.11.2022); *PLV Project*, Navaliber, 12.12.2018, <https://www.navaliber.com/references/plv-project-polar-logistic-vessel> (dostęp 09.12.2022); Unidad de Tecnología Marina, *R/V Hespérides*, <http://www.utm.csic.es/en/instalaciones/hes> (dostęp 09.12.2022); *HMS Protector (A173)*, <https://www.royalnavy.mod.uk/our-organisation/the-fighting-arms/surface-fleet/survey/antarctic-patrol-ship/hms-protector> (dostęp 09.12.2022); Istituto di Scienze Polari, *R/V Laura Bassi*, 12.10.2020, <https://www.isp.cnr.it/index.php/en/infrastructures/r-v-laura-bassi> (dostęp 09.12.2022); British Antarctic Survey, *British Antarctic Survey takes delivery of RRS Sir David Attenborough*, 02.12.2020 <https://www.bas.ac.uk/media-post/british-antarctic-survey-takes-delivery-of-rrs-sir-david-attenborough/> (dostęp 09.12.2022). O rosnącym zainteresowaniu UE Arktyką świadczy m.in. uruchomienie jej oficjalnego biura w Nuuk na Grenlandii Arctic Circle Assembly, *European Union’s Policy for the Arctic*, YouTube, 20.10.2022, https://youtu.be/YgXSN4IN_GE (dostęp 29.10.2022); H. Bye, *The EU Strengthens Its Presence in Greenland*, „High North News”, 28.09.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/eu-strengthens-its-presence-greenland> (dostęp 29.12.2022).

Między innymi z tego powodu, kontrolujące obie drogi, Kanada i Rosja zablokowały jej wnioski o status obserwatora w AC²¹.

Na uwagę zasługuje fakt, że przed 2022 rokiem pięć spośród ośmiu państw regionu było członkami NATO, dwa współpracowały w ramach NORAD²², pięć pozostawało zrzeszonych w NORDEFECO²³. Przedmiotem działania tych podmiotów jest współpraca militarna i obrona ich członków, także na wypadek zagrożenia w Arktyce. Z tego powodu przeprowadzają one tam regularnie i okazjonalne manewry wojskowe²⁴, lecz dotychczas dbano o to, aby NATO nie angażowało się w regionie²⁵. Rosja była poza tymi strukturami, choć zapraszano ją na ćwiczenia w charakterze obserwatora²⁶. Jednak, gdy spotkały ją sankcje za aneksję Krymu, odrzuciła zaproszenie do obserwowania ćwiczeń Trident Juncture, oskarżając NATO o prowokację²⁷. Przestała uczestniczyć w zebraniach Arctic

²¹ W tym przypadku należy wspomnieć o czynnikach dodatkowych. Rosja nie chciała dopuścić do wzmocnienia pozycji państw europejskich w Arktyce. Z kolei Kanada broniła interesów ludności zamieszkującej jej północne terytoria, których produkty nie mogły być sprzedawane na terenie UE ze względu na restrykcyjną politykę UE; Tiziana Melchiorre, *The European Union and the Arctic. An Inextricable Connubium?*, „High North News”, 31.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/european-union-and-arctic-inextricable-connubium> (dostęp 24.11.2022).

²² North American Defense and Aerospace Command – wspólna, amerykańsko-kanadyjska jednostka zapewniająca system wczesnego ostrzegania oraz kontrolę przestrzeni powietrznej USA i Kanady.

²³ Nordic Defense Cooperation – porozumienie Danii, Finlandii, Islandii, Norwegii i Szwecji o współpracy w dziedzinie obronności i produkcji uzbrojenia.

²⁴ Od 2006 roku ćwiczenia Cold Response przeprowadza NATO. W ramach NORDEFECO od 2009 odbywały się wspólne ćwiczenia przygraniczne. Od 2013 roku we współpracy włączono USA i Wielką Brytanię jednak później ze względu na kolidujące zobowiązania w ramach NATO, były zawieszane, a od 2017 roku ćwiczenia obrony przygranicznej państw NORDEFECO odbywały się w ramach natowskich ćwiczeń Cold Response; Page Wilson, Ísak Kári Kárasón, *Vision accomplished? A decade of NORDEFECO*, „Global Affairs” 2020, Vol. 6, No. 4–5, s. 481–501; A.-S. Dahl, *NORDEFECO and NATO. „Smart Defence” in the North?*, „NATO Defense College Research Paper” 2014, No. 101, s. 1–12.

²⁵ George Soroka twierdzi, że NATO nie ma jasnego mandatu do działania na Dalekiej Północy. George Soroka, *A Reluctant Arctic Power No More? The United States’ Evolving Engagement with the High North*, [w:] Anastasia Likhacheva (red.), *Arctic Fever: Political, Economic & Environmental Aspects*, Springer Nature Singapore Singapore 2022, s. 211.

²⁶ Zaproszono ją np. do udziału w ćwiczeniach Pomor w latach 2010–2013. Od 2015 r. prowadziła wspólne ćwiczenia z Norwegią. Pavel Devyatkin, *Russia’s Arctic Strategy: Military and Security (Part II)*, 02.28.2020, <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> (dostęp 30.04.2020).

²⁷ Jack Watling, *NATO’s Trident Juncture 2018 Exercise: Political Theatre with a Purpose*, 20.11.2018, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/natos-trident-juncture-2018-exercise-political-theatre-purpose> (dostęp 25.06.2022).

Chiefs of Defence Staff oraz Arctic Security Forces Roundtable²⁸. Jednocześnie od 2007 roku systematycznie remilitaryzowała Arktykę²⁹, gdy inne państwa regionu, zwłaszcza USA przejawiały ograniczone zainteresowanie zwiększaniem swojej obecności militarnej.

Koncepcja „szczegółności Arktyki”

Pomimo skomplikowania stosunków międzynarodowych w Arktyce, aż do 2022 roku nie doszło pomiędzy tamtejszymi aktorami do poważniejszych konfliktów, co tłumaczono rzekomą „szczegółnością”³⁰. Początki tej narracji sięgają przemówienia Michaiła Gorbaczowa. Sowiecki przywódca na początku października 1987 roku nawoływał do utworzenia na tym obszarze „strefy pokoju”³¹. Odwilż w relacjach między USA i ZSRR, późniejszy rozpad tego drugiego i zakończenie zimnej wojny umożliwiły wcielenie tej idei w życie.

„Szczegółność Arktyki” definiuje się określając region „strefą pokoju”, ale i „terytorium dialogu” oddzielonego od globalnych zawirowań. W tej bańce możliwe było zarządzanie regionalne, funkcjonalna kooperacja oraz pokojowa koegzystencja³². Można „szczegółność” utożsamiać także z narzuceniem na siebie przez poszczególne państwa ograniczeń, których celem była minimalizacja występowania napięć w regionie, co znalazło wyraz np. w norweskiej polityce „High North, low tension”³³.

²⁸ George Soroka, *op. cit.*, s. 211.

²⁹ Początkowo wznowiono loty patrolowe dalekiego zasięgu oraz regularne odwiedzi-ny regionu przez Flotę Północną. W kolejnych latach przeprowadzano reaktywację sowieckich baz oraz zwiększano liczbę żołnierzy w regionie. Pavel Devyatkin, *op. cit.* Zob. też: Agnieszka Legucka, *Polityka Rosji wobec Arktyki*, „Biuletyn PISM”, 26.06.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_Arktiki (dostęp 24.07.2020).

³⁰ Juha Käpylä, Harri Mikkola, *On Arctic Exceptionalism. Critical Reflections in the Light of the Arctic Sunrise Case and Crisis in Ukraine*, FIIA Working Papers, s. 4.

³¹ Por. *Gorbachev Calls For Peace, Cooperation in Arctic*, „Associated Press”, 02.10.1987, <https://apnews.com/article/ed8452a6d9b7a62f5138a73a9de89432> (dostęp 02.12.2022); Kristian Åtland, *Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic*, „Cooperation and Conflict” 2008, Vol. 43, No. 3, s. 289–311; Benjamin Schaller, *The Forgotten Spirit of Gorbachev*, „Arctic Yearbook” 2019, s. 1–2.

³² Juha Käpylä, Harri Mikkola, *op. cit.*, s. 4.

³³ Andreas Østhagen, *Norway's Arctic Policy. High North, Low Tension?*, [w:] Anastasia Likacheva (red.), *op. cit.*, s. 277–304; James Stavridis, *High North or High Tension?*, „Foreign Policy”, 22.10.2013, <https://foreignpolicy.com/2013/10/21/high-north-or-high-tension/> (dostęp 28.12.2022); Ken S. Coates, Crain Holroyd, *Europe's North. The Arctic*

Według Orana R. Younga i Gail Osherenko „szczególność” wynikała ze specyfiki klimatu i środowiska, piękna i niesamowitości Dalekiej Północy, będącej pełną możliwością i ryzyka ostatnią granicą³⁴. Uważali, że brak zacieklej rywalizacji w regionie w przeszłości oraz apel Gorbaczowa pozwoliły na zdefiniowanie wspólnych interesów we „wspólnym regionie”³⁵. W tym ujęciu postrzegano Arktykę jako obszar testowy rozwiązań, które mogłyby być zastosowane gdzie indziej³⁶.

Większość badaczy zgadzała się jednak, że „szczególność” to izolowanie Arktyki od napięć politycznych w innych częściach globu³⁷. Według Heather Exner-Pirot „pomimo bardzo poważnych problemów w relacjach Rosji z Zachodem gdzie indziej współpraca w Arktyce była nieskazitelna”³⁸. Nie przeszkadzała temu nawet rosnąca militaryzacja regionu. W rezultacie wspólne interesy pozwoliły nie tylko utrzymać, ale wręcz wzmocnić współpracę³⁹.

Takiej wizji „szczególności Arktyki” sprzeciwiały się Gunhild Hoogensen Gjørnv oraz Kara K. Hodgson. Ich zdaniem „[a]rktyczna szczególność to narracja, która próbuje zdefiniować jak mówić o bezpieczeństwie w regionie” i jako taka zawodzi, gdyż indywidualne cele poszczególnych aktorów wciąż dominują. Nie wytrzymuje też porównania z innymi częściami świata, gdzie również dochodzi do rozwiązywania sporów w wybranych kwestiach. W związku z tym należałoby raczej mówić o kompleksowej polityce bezpieczeństwa poszczególnych państw, obejmującej Daleką Północ⁴⁰.

Hoogensen Gjørnv i Hodgson mają rację podkreślając słabość definiowania „szczególności Arktyki” w kategoriach regionalnego bezpieczeństwa. Same jednak wpadają w pułapkę, polegającą na próbie zdefiniowania jej w jednakowy sposób dla wszystkich aktorów regionu. Polityka USA

Policies of Sweden, Norway, and Finland, [w:] Ken S. Coates, Crain Holroyd (red.), *op. cit.*, s. 283–303.

³⁴ Gail Osherenko, Oran R. Young, *Age of Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*, Cambridge University Press, Cambridge–New York 2005, s. 5–6 (pierwsze wydanie w 1989 r.).

³⁵ *Ibidem*, s. 12.

³⁶ Clive S. Thomas, *Intergovernmental Relations in Alaska. Development, Dynamics and Lessons*, „The Northern Review” 2001, No. 23, s. 17.

³⁷ P. Whitney, Lackenbauer, Ryan Dean, *Arctic Exceptionalisms*, [w:] Kristina Spohr, Daniel S. Hamilton, Jason C. Moyer (red.), *The Arctic World Order*, Johns Hopkins University, Washington D.C. 2020, s. 329.

³⁸ Heather Exner-Pirot, *The Arctic in International Affairs*, [w:] Ken S. Coates, Crain Holroyd (red.), *op. cit.*, s. 309, 316–317.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Gunhild Hoogensen Gjørnv, Kara K. Hodgson, „Arctic Exceptionalism” or „comprehensive security”?, „The Arctic Yearbook” 2019, s. 1–13.

w stosunku do Arktyki nosiła znamiona kompleksowego bezpieczeństwa. Była wpisana w szerszą strategię USA i uwzględniała pozamilitarne narzędzia bezpieczeństwa. Jeżeli jednak spojrzeć na Rosję, to starała się ona wyraźnie rozgraniczyć swoją politykę arktyczną od tej w innych częściach świata. To jej minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow mówił o Dalekiej Północy jako „terytorium negocjacji”⁴¹. Jak zauważa Soroka, strategia arktyczna Rosji nie jest, w przeciwieństwie do USA, elementem większej strategii, ale *de facto* osobną strategią⁴². Jeżeli dołożyć do tego norweską narrację o „High North, low tension” wyłania się obraz różnorodnego podejścia do Arktyki i jej „szczególności”, dlatego P. Whithney Lackenbauer oraz Ryan Dean są raczej skłonni mówić o wielu „arktycznych szczególnościach” (*Arctic exceptionalisms*)⁴³.

Lassi Heininen zwracał uwagę, że w przypadku „szczególności” pośród innych wskazanych już czynników istotne są „wartości niematerialne”⁴⁴. Znajduje to odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych poszczególnych państw. W 2013 roku USA odwoływały się do „porządku opartego na zasadach”⁴⁵, które nie są li tylko spisaniem prawem, ale bazują na wartościach lub wyobrażeniu o tym, czym one są. Ich kolejna strategia arktyczna mówi o wartościowym „unikatowym duchu międzynarodowej współpracy”⁴⁶. Dla minister spraw zagranicznych Islandii, Þórdís Kolbrún Reykjavíkur Gylfadóttir, kluczowa wartość to, będąca podstawą współpracy, wiarygodność⁴⁷. Podobnie wypowiadały się także ambasadorki Norwegii i Danii⁴⁸. Warto zwrócić uwagę, że w tych przy-

⁴¹ *Arctic has no potential for any conflict, says Lavrov*, „TASS”, 11.05.2017, <https://tass.com/politics/945543> (dostęp 13.12.2022).

⁴² George Soroka, *op. cit.*, s. 212.

⁴³ P. Whithney Lackenbauer, Ryan Dean, *op. cit.*, s. 343–348.

⁴⁴ Lassi Heininen, *Future Security of the Global Arctic. State Policy, Economic Security and Climate*, Palgrave Macmillan UK, London 2016, s. 7; idem, *Special Features of Arctic Geopolitics. A Potential Asset for World Politics*, [w:] Matthias Finger, Lassi Heininen (red.), *The Global Arctic handbook*, Springer, Cham 2019, s. 217–218.

⁴⁵ White House, *National Strategy for the Arctic Region*, Washington D.C., 10.05.2013 https://storage.googleapis.com/arcticgov-static/publications/related/nat_arctic_strategy.pdf (dostęp 20.06.2020).

⁴⁶ White House, *National Strategy for the Arctic Region*, Washington D.C., 07.10.2022 <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf> (dostęp 10.11.2022), s. 13.

⁴⁷ Woodrow Wilson Center, *Arctic Cooperation in the Shadow of Russian Aggression*, YouTube, 21.04.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=q-u8v47ubsI&t=1419s> (dostęp 24.06.2022).

⁴⁸ Woodrow Wilson Center, *Nordic Security Perspectives in the Arctic* YouTube, 06.05.2022 <https://www.youtube.com/watch?v=O5pYOSrd370&t=2468s> (dostęp 24.06.2022).

padkach identyfikuje się „szczególność” ze współpracą w ramach AC. Według niektórych komentatorów, partycypacja w niej oznacza wierność „wartościom i zasadom” Rady oraz daje możliwość piętnowania ich naruszania⁴⁹. Czyni to ze „szczególności Arktyki” trudno uchwytny konstrukt kulturowy, będący bazą do tworzenia norm i sposobów postępowania w regionie. Z tego powodu mógł być on definiowany odmiennie przez każdego z aktorów arktycznych ze względu na jego własną kulturę, interesy narodowe oraz wypracowane indywidualnie metody postępowania⁵⁰.

Praktyka i ewolucja „szczególności” do 2022 roku

Różnorodnie pojmowana „szczególność” (szczególności?) naznaczyła arktyczne stosunki międzynarodowe oraz ich ewolucję. Arktyka wykazywała swoiste cechy polityczne już w trakcie zimnej wojny, co przejawiało się w izolowaniu regionu przez USA i Związek Sowiecki od występujących między nimi napięć⁵¹.

Okres postzimnowojenny to czas bezprecedensowego entuzjazmu i optymizmu w stosunkach międzynarodowych i „arktycznej euforii”⁵². Dzięki wcześniejszej izolacji i apelowi Gorbaczowa, istniały dogodne ramy dla rozwijania współpracy, a w konsekwencji do powstania AC. Państwa arktyczne stały się za pośrednictwem AC dostarczycielami norm dla desekurytyzującego się regionu oraz państw i organizacji nim zainteresowanych⁵³. Zamy-

⁴⁹ Barry Scott Zellen, *The world needs the Arctic Council now more than ever*, „The Barents Observer”, 19.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/opinions/2022/04/world-needs-arctic-council-now-more-ever> (dostęp 09.06.2022).

⁵⁰ Szczególnie dużo na temat roli wartości i wspólnych interesów pisali badacze skupieni wokół szkoły angielskiej stosunków międzynarodowych. Zob.: Andrew Hurrell, *On global order. Power, values and the constitution on International Society*, Oxford University Press New York 2007; Victoria Herrmann, Mieke Coppes, *First Past the Pole. Harper, Trudeau, and Canada's Arctic Values*, „The Arctic Institute – Center for Circumpolar Security Studies”, 30.10.2015, <https://www.thearcticinstitute.org/first-past-the-pole-harper-trudeau/> (dostęp 28.12.2022).

⁵¹ Hoogensen Gjørvi i Hodgson nazywają to negatywnym pokojem; Gunhild Hoogensen Gjørvi, Kara K. Hodgson, *op. cit.*, s. 2.

⁵² Zob. Geir Hønneland, *Arctic Euphoria and International High North Politics*, Springer Singapore, Singapore 2017.

⁵³ George Soroka, *op. cit.*, s. 204–205; Piotr Graczyk, Timo Koivurova, *The Arctic Council*, [w:] Leif Christian Jensen, Geir Hønneland (red.), *Handbook of the Politics of the Arctic*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham–Northampton 2015, s. 298–327; Piotr

kano amerykańskie i rosyjskie bazy wojskowe oraz zmniejszono tamtejszą aktywność militarną⁵⁴.

Koniec okresu euforii to proces rozłożony na lata 2001–2008. Zapoczątkowało go wnioskowanie przez Rosję do Komisji Granicy Szelfu Kontynentalnego o uznanie grzbietów Łomonosowa i Mendelejewa za przedłużenie jej szelfu kontynentalnego⁵⁵. Wiązało się to z podejrzeniem występowania w regionie bogatych złóż ropy i gazu⁵⁶. Komisja odrzuciła roszczenia z powodu braku dostatecznych dowodów⁵⁷. W 2007 roku Rosja mimo to zatknęła na dnie oceanu flagę, sugerując że nie akceptuje tej decyzji⁵⁸. Rozpoczęła także reaktywację swoich baz wojskowych i zwiększyła obecność Floty Północnej w regionie⁵⁹.

Graczyk, Svein Vigeland Rottem, *The Arctic Council. Soft actions, hard effects?*, [w:] Gunhild Hoogensen Gjørsv, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey (red.), *Routledge Handbook of Arctic Security*, Routledge, Abingdon–New York 2020, s. 221–233.

⁵⁴ Zagadnieniu sekurytyzacji regionu uwagę poświęcili między innymi badacze skupieni wokół kopenhaskiej szkoły bezpieczeństwa. Na proces desekurytyzacji jako następstwie apelu Gorbaczowa uwagę zwrócił Kristian Åtland. K. Åtland, *Mikhail Gorbachev...*, s. 289–311.

⁵⁵ Janusz Symonides, *Konwencja Narodów Zjednoczonych...*, s. 18.

⁵⁶ Uznanie roszczeń rosyjskich pozwoliłoby na rozszerzenie jej wyłącznej strefy ekonomicznej (Exclusive Economic Zone, EEZ) w Arktyce maksymalnie o dodatkowe 60 mil morskich. Internetowa baza tekstów prawnych OpenLEX [dalej: OpenLEX], Narody Zjednoczone, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza i Porozumienie w sprawie implementacji części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10 grudnia 1982 r.*, Część VII, Artykuł 76, § 7 i 8, Montego Bay i Nowy Jork, 10.12.1982 i 28.07.1994 <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-narodow-zjednoczonych-o-prawie-morza-montego-bay-1982-12-10-16959103> (dostęp 09.12.2022), UNCLOS III pozwala państwom nadbrzeżnym na wyznaczenie EEZ do 200 mil morskich od linii podstawowych. Mają one prawo do wyłącznej eksploatacji EEZ, budowy oraz wydawania koncesji na budowę konstrukcji służących celom naukowym i gospodarczym. Państwo nadbrzeżne nie może jednak w EEZ ograniczać swobody żeglugi, co odróżnia ją od wód terytorialnych. OpenLEX, Narody Zjednoczone, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza...*, Część V (dostęp 09.12.2022)

⁵⁷ Małgorzata Rzeszutko-Piotrowska, *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki. Wybrane problemy rywalizacji mocarstw*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2014, t. 8, nr 1, s. 53.

⁵⁸ *Russia North Pole explorers dismiss their critics*, „Reuters Media”, 7.08.2007, <https://www.reuters.com/article/us-russia-arctic-idUSL0785133420070807> (dostęp 28.12.2022); *Russia defends North Pole flag-planting*, „NBC News”, 08.08.2007, <https://www.nbc-news.com/id/wbna20169307> (dostęp 28.12.2022).

⁵⁹ Więcej na temat remilitaryzacji rosyjskiej Arktyki w: Pavel Devyatkin, *op. cit.*; Agnieszka Legucka, *op. cit.*; Mathieu Boulègue, *Russia's Military Posture in the Arctic. Managing Hard Power in a „Low Tension” Environment*, „NATO Defense College Research Paper” 2019, No. 4, s. 1–57.

Kanada protestowała przeciw tej polityce faktów dokonanych i zainwestowała w infrastrukturę militarną na Dalekiej Północy⁶⁰. Opublikowanie rok później wyników badań na temat szacunkowych zasobów ropy i gazu w Arktyce wzmoгло zainteresowanie nią państw spoza regionu.

Napięcia te okazały się jednak chwilowe. „Arktyczna szczegółność” została zaadoptowana do nowych warunków. Charakteryzowała ją rosnąca militaryzacja rosyjskiej części regionu⁶¹, przy jednoczesnym uznawaniu przez pozostałe państwa, iż był to element polityki wewnętrznej Federacji Rosyjskiej, bo w AC postępowała ona według przyjętych wartości, norm i prawa międzynarodowego⁶².

Nie bez pewnych podstaw utrzymywano narrację o wspólnych interesach państw arktycznych. Ponieważ Kanada zabiegała o uznanie NWP za swoje wody wewnętrzne sprzyjała tożsamej polityce Rosji wobec NSR⁶³. Wszystkie państwa regionu nalegały na współpracę w zakresie klimatu, ochrony środowiska oraz bezpieczeństwa ludności zamieszkującej Daleką Północ⁶⁴. Stało się to szczególnie istotne dla Kanady, która pod rządami liberałów dążyła (razem z USA) do ograniczenia wydobycia ropy w Arktyce⁶⁵ oraz porzuciła część inwestycji militarnych konserwatystów⁶⁶.

⁶⁰ Petra Dolata, *A New Canada in the Arctic? Arctic Policies under Harper*, „Études canadiennes / Canadian Studies. Revue interdisciplinaire des études canadiennes en France” 2015, No. 78; V. Herrmann, M. Coppes. *First Past the Pole; Stephen Harper Arctic trip: Military spending in the North 'critical'*, „The National Post”, 24.08.2012, <https://nationalpost.com/news/canada/arctic-defence> (dostęp 28.12.2022).

⁶¹ Pavel Devyatkin, *op. cit.*; Agnieszka Legucka, *op. cit.*

⁶² Troy Bouffard, Andrea Charron, Jim Fergusson, *A Tale of „Two” Russias?*, [w:] P. Whitney Lackenbauer, Suzanne Lalonde, *Breaking the Ice Curtain?: Russia, Canada and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*, Canadian Global Affairs Institute 2019, s. 61–73.

⁶³ Suzanne Lalonde, *The Northwest Passage and Northern Sea Route. Sovereignty and responsibilities*, [w:] Elena Conde, Sara Iglesias Sanchez (red.), *Global challenges in the Arctic region. Sovereignty, environment and geopolitical balance*, Milton Park, Routledge, Abingdon, Oxon, New York 2017, s. 42–74.

⁶⁴ Przynajmniej w warstwie deklaratywnej, gdyż rezultaty były połowiczne. Heather Exner-Pirot, *Friend or faux? Trudeau, Indigenous issues and Canada's brand*, „Canadian Foreign Policy Journal” 2018, Vol. 24, No. 2, s. 165–181.

⁶⁵ *Trudeau announces review of Arctic strategy, joint drilling ban with U.S.*, „CBC”, 21.12.2016, <<https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-obama-arctic-1.3905933> (dostęp 29.12.2022); Timothy Gardner, Valerie Volcovici, *US, Canada permanently ban all new oil, gas drilling in the Arctic Ocean*, „Australian Financial Review”, 20.12.2016, <https://www.afr.com/companies/energy/us-canada-permanently-ban-all-new-oil-gas-drilling-in-the-arctic-ocean-20161221-gtfgwi> (dostęp 29.12.2022).

⁶⁶ Adam Lajeunesse, P. Whitney Lackenbauer, *Defence Policy in the Canadian Arctic: From Jean Chrétien to Justin Trudeau*, [w:] *Canadian Defence Policy in Theory and Practice*: Palgrave Macmillan, Cham 2020, s. 365–382.

Zagrożen dla „szczegółności” regionu zaczęto upatrywać w większym stopniu od 2014 roku. Käpyla i Mikkola zauważyli wówczas, że aneksja Krymu przez Rosję stworzyła nietypową sytuację⁶⁷. W akcie protestu przeciw polityce Moskwy, USA i Kanada chciały doprowadzić do bojkotu Rosji w AC, lecz spotkały się z opozycją państw nordyckich, dążących do utrzymania regionu w bańce⁶⁸. Administracja Obamy rozpoczęła stopniowe wzmocnianie swojej pozycji w regionie, dlatego wznowiła działalność bazy w islandzkim Keflaviku⁶⁹. Pomimo to działania USA i NATO były ograniczone i reaktywne w stosunku do stale wzmocniającej się Rosji, która kontynuując przyjętą wcześniej narrację obronną, identyfikowała ćwiczenia NATO jako wrogie⁷⁰.

Wpływ polityki USA na „szczegółność Arktyki”

Narracja o „szczegółności Arktyki” utrzymywała się dzięki ambiwalentnej polityce USA. Powszechnie mówiło się o nich jako „niechętnym mocarstwie arktycznym” (*reluctant Arctic power*)⁷¹. Odwrotnie niż w innych częściach świata, USA nie wykorzystywały osłabienia Rosji do wzmocnienia swojej pozycji na Dalekiej Północy. Dopiero w 2013 roku zaprezentowały narodową strategię arktyczną oraz strategię US Coast Guard dla Arktyki. Oba dokumenty określały Daleką Północ jako podstawowy element (*core component*) bezpieczeństwa USA, jednak podkreślano kwestię poszanowania zasad i współpracy w regionie⁷². Pomimo

⁶⁷ Zob. zwłaszcza: J. Käpyla; H. Mikkola, *On Arctic Exceptionalism...*, s. 12–17.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 15; *Canada boycotts Arctic Council Moscow meeting over Ukraine*, „CBC”, 16.04.2014, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/canada-boycotts-arctic-council-moscow-meeting-over-ukraine-1.2611964> (dostęp 6.08.2020).

⁶⁹ Trude Pettersen, *U.S. military returns to Iceland*, „The Barents Observer”, 10.02.2016, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2016/02/us-military-returns-iceland> (dostęp 29.12.2022).

⁷⁰ Minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow uznał ćwiczenia sojuszu Trident Juncture z 2018 r. za „wyjątkowo agresywne”. Jack Watling, *NATO’s Trident Juncture 2018 Exercise...*; *NATO invites Russia to monitor Trident Juncture military drills*, „TASS”, 02.10.2018, <https://tass.com/world/1023931> (dostęp 5.04.2020); *Russia urges contacts at level of Arctic states’ military experts*, TASS, 09.04.2019 <https://tass.com/politics/1052764> (dostęp 14.05.2019).

⁷¹ Christian Zur, *America can’t afford to be the reluctant Arctic power*, „The Seattle Times”, 28.10.2019, <https://www.seattletimes.com/opinion/america-cant-afford-to-be-the-reluctant-arctic-power/> (dostęp 16.12.2022); R. Huebert, *United States Arctic Policy. The Reluctant Arctic Power*, „SPP Briefing Papers” 2009, Vol. 2, No. 2, s. 1–27.

⁷² U.S. Coast Guard, *United States Coast Guard Arctic Strategy*, Washington, May 2013, https://www.uscg.mil/Portals/0/Strategy/cg_arctic_strategy.pdf (dostęp 01.12.2022); White House, *National Strategy for the Arctic Region 2013...*

próby bojkotu obrad AC oraz reaktywacji bazy w Keflaviku nie podejmowano aktywnych prób pozyskania przeciw Rosji pozostałych państw regionu. Można zatem uznać, że „szczegółność Arktyki” utrzymywała się pomimo remilitaryzacji Rosji, dzięki dobrej woli państw nordyckich i Kanady⁷³ oraz wobec braku aktywnej polityki Waszyngtonu.

Gdy w 2018 roku Chiny ogłosiły się „państwem okołarktycznym”⁷⁴, skłoniło to USA, uznające je za swego głównego globalnego rywala, do zmiany swej polityki arktycznej. W 2019 roku Stany Zjednoczone opublikowały *Department of Defence Arctic Strategy*. Poza deklaracją chęci budowania „bezpiecznego i stabilnego regionu”, wskazano na zmieniające się realia, co wymogło na USA opowiedzenie się za równowagą sił w Arktyce. Moskwę i Pekin uznano za strategicznych rywali Waszyngtonu w regionie oraz podkreślono rolę partnerów i sojuszników⁷⁵. Była to nowa jakość w amerykańskim myśleniu o Arktyce, które traktowało tamtejszą aktywność militarną Rosji jako potencjalne zagrożenie w razie wyczerpania przez nią kroków prawnych do zaspokojenia swych roszczeń⁷⁶. Podkreślanie zmieniających się realiów było w istocie votum nieufności wobec reżimu opartego o multilateralizm i AC. Uznano bowiem, że służyły one interesom Moskwy. Dlatego wiosną 2019 roku sekretarz stanu Mike Pompeo na szczycie AC w Rovaniemi ostrzegł przed Rosją. USA nie doceniły jednak przywiązania, zwłaszcza państw nordyckich, do konceptu „szczegółności”, które uznały, że ostrzeżenia amerykańskie wynikały z partykularnych interesów Waszyngtonu zagrażających AC. Stąd też wystąpienie Pompeo spotkało się z krytyką⁷⁷.

⁷³ Kanada po fiasku bojkotu AC była skłonna obrać tzw. „racjonalny kurs” ukierunkowany na współpracę z Rosją w regionie. M.-D. Smith, *Trudeau government announces 'rational' shift in Arctic policy, will seek to work with Russia*, „National Post”, 01.10.2016, <https://nationalpost.com/news/politics/trudeau-government-announces-rational-shift-in-arctic-policy-will-seek-to-work-with-russia> (dostęp 29.12.2022).

⁷⁴ Jeszcze w 2015 roku Chiny pokusiły się o manifestację w Arktyce. Wówczas to chińska flota prowadziła ćwiczenia i pojawiła się manifestacyjnie w pobliżu Alaski, gdy przebywał tam z wizytą prezydent Barack Obama. Jeremy Page, Gordon Lubold, *Chinese Navy Ships Came Within 12 Nautical Miles of U.S. Coast*, „The Wall Street Journal”, 4.09.2015, <https://www.wsj.com/articles/chinese-navy-ships-off-alaska-passed-through-u-s-territorial-waters-1441350488> (dostęp 06/03/2020)

⁷⁵ Office of the Under Secretary of Defense for Policy, *Department of Defense Arctic Strategy*, 12.06.2019, <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (dostęp 02.12.2022), s. 4–6.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 4.

⁷⁷ Andrew Chater, *Takeaways from the 11th Arctic Council Ministerial Meeting in Rovaniemi*, „The Polar Connection”, 09.10.2019, <http://polarconnection.org/arctic-council-ministerial-rovaniemi/> (dostęp 07.06.2020); The Arctic Institute: Center for Circumpolar Security Studies, *The Arctic Institute's Reaction to Secretary of State Mike Pompeo's speech*

Izolacja USA nie była kompletna ze względu na współpracę z Kanadą, Danią i Norwegią w ramach NATO. Epidemia koronawirusa Covid-19 spowodowała jednak wstrzymanie arktycznych ćwiczeń sojuszu aż do 2022 roku⁷⁸. Do tego czasu Amerykanie powoli zwiększali nakłady na inwestycje związane z bezpieczeństwem w regionie⁷⁹, lecz nie planowali jednocześnie zwiększenia liczby żołnierzy przed 2025 rokiem⁸⁰.

Agresja rosyjska na Ukrainę

Państwa nordyckie przestały postrzegać czynnik amerykański za zagrożenie dla „szczegółności Arktyki” po tym, jak Joe Biden wygrał wybory prezydenckie w USA. Uznano to za powrót do multilateralizmu. Z kolei agresję Rosji na Ukrainę uznano za zamach na ideę międzynarodowego porządku opartego na zasadach, tj. także fundamentach, na których oparta była współpraca na Dalekiej Północy. Utrata wiarygodności przez Moskwę skutkowałą zawieszeniem w marcu prac AC⁸¹, a gdy w czerwcu je wznowiono, zastrzeżono kontynuowanie tylko tych projektów, które nie wymagały współpracy z Moskwą⁸². Państwa nordyckie wzmocniły współpracę w zakresie bezpieczeństwa, zwłaszcza w NORDEF⁸³.

in Rovaniemi ahead of the AC Ministerial Meeting, 07.06.2019, <https://www.thearticinstitute.org/reaction-secretary-state-mike-pompeos-speech-rovaniemi-finland-arctic-council-ministerial-meeting/> (dostęp 07.06.2020).

⁷⁸ Peter B. Danilov, *Cold Response 2020 Cancelled*, „High North News”, 11.03.2020, <https://www.highnorthnews.com/en/cold-response-2020-cancelled> (dostęp 24.06.2022).

⁷⁹ Paweł Markiewicz, *Polityka USA wobec Arktyki*, „Biuletyn PISM”, 09.06.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_USA_wobec_Arkyty (dostęp 24.07.2020).

⁸⁰ Malte Humpert, *U.S. Will Not Increase Presence in Arctic Until 2025*, „High North News”, 23.05.2019, <https://www.highnorthnews.com/en/us-will-not-increase-presence-arctic-until-2025> (dostęp 24.06.2022).

⁸¹ Hilde-gunn Bye, *Joint Declaration from Arctic States: Pausing Arctic Council Meetings*, „High North News”, 04.03.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/joint-declaration-arctic-states-pausing-arctic-council-meetings> (dostęp 24.06.2022).

⁸² Trine Jonassen, *The Arctic Council: The Arctic 7 Resume Limited Work Without Russia*, „High North News”, 08.06.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/arctic-council-arctic-7-resume-limited-work-without-russia> (dostęp 24.06.2022).

⁸³ Woodrow Wilson Center, *Nordic Security...*; Astri Edvardsen, *Nordic Defense Ministers: Will Increase Future Military Presence in the Nordic Countries*, „High North News”, 25.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/nordic-defense-ministers-will-increase-future-military-presence-nordic-countries> (dostęp 19.12.2022).

Zaczęto manifestować poparcie dla polityki amerykańskiej⁸⁴, a Finlandia i Szwecja zgłosiły akces do NATO⁸⁵.

W świetle wcześniejszego konsekwentnego izolowania regionu działania te sprawiały wrażenie radykalnego zerwania z ideą „szczególności”. Izolacja Arktyki, choć była z pewnością istotnym elementem tego konceptu, to nie jedynym. Wspomniałem już wcześniej o tym, że Islandia, Norwegia i Dania podkreślały wagę wiarygodności jako kluczowej dla współpracy w regionie. Ponieważ AC to forum międzynarodowe, a podejmowane przezeń konsensualnie decyzje nie są wiążące, wiarygodność była kluczowa dla całego reżimu arktycznego, i tego, jak państwa zachodnie postrzegają „szczególność”. Tym samym wystąpiły one w obronie „szczególności” lub tych jej elementów, które uznały za najistotniejsze.

W ten sposób Rosja utraciła swe „terytorium negocjacji”. Rosyjską Arktykę poważnie dotknęły sankcje międzynarodowe⁸⁶, a izolowanie jej na Dalekiej Północy, zwłaszcza w okresie, gdy przewodniczyła AC było dla niej ciosem prestiżowym. Zakwestionowano budowaną na tożsamości „szczególności” z izolacją dotychczasową politykę Moskwy. W odwecie Rosja oskarżyła pozostałe państwa regionu o sztuczne wiązanie sprawy ukraińskiej z Arktyką⁸⁷. Jednocześnie, chcąc skłonić je do odstąpienia od podjętych kroków, wywierała presję przez zwiększanie ilości swych oddziałów na pół. Kola, zwłaszcza przy granicy z Finlandią⁸⁸, oraz jednostek Floty Północnej, a także przeprowadzała

⁸⁴ Arktyczna siódemka (tj. państwa regionu bez Rosji) spotkała się, w kwietniu, aby przedyskutować dalszą politykę. Do rangi symbolu urasta wybór na miejsce obrad Anchorage na Alasce, wskazujący wyraźnie na jednoczenie się wokół USA. Yereth Rosen, *Arctic leaders gathered in Anchorage ponder a path forward without Russia*, „Arctic Today”, 14.04.2022, <https://www.arctictoday.com/arctic-leaders-gathered-in-anchorage-ponder-a-path-forward-without-russia/> (dostęp 24.06.2022).

⁸⁵ *Finland and Sweden confirm intention to join NATO*, „The Guardian”, 15.05.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/15/finland-formally-confirms-intention-to-join-nato-russia> (dostęp 24.06.2022).

⁸⁶ Chodzi przede wszystkim o wycofanie się kapitału europejskiego z kluczowej dla Rosji inwestycji LNG Arktika 2. Malte Humpert, *Western Sanctions Delay Opening of Arctic LNG 2 Project by One Year*, „High North News”, 9.09.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/western-sanctions-delay-opening-arctic-lng-2-project-one-year> (dostęp 29.12.2022); Evgeny Gontmakher, *Russia's Arctic economy is heading for decline*, „Geopolitical Intelligence Services AG”, 21.10.2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-arctic-economy/> (dostęp 30.12.2022).

⁸⁷ *West unable to ensure sustainable development of Arctic without Russia – diplomat*, „TASS”, 17.04.2022, <https://tass.com/politics/1438863> (dostęp 24.06.2022).

⁸⁸ Thomas Nilsen, *Full speed ahead in rearmament of the Kola Peninsula, Shoigu told military commanders*, „The Barents Observer”, 21.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/>

testy nuklearne⁸⁹. Bezskutecznie wytykała także państwowym zachodnim rzekome łamanie prawa międzynarodowego w Arktyce⁹⁰. Skutkowało to utwardzeniem stanowiska państw zachodnich. Norwegia zapowiedziała wzmocnienie się w regionie, przeznaczając dodatkowe fundusze na szkolenia wojskowe, a jesienią przeprowadziła manewry w północnej części kraju⁹¹. USA podjęły szereg inicjatyw od utworzenia Ted Stevens Center for Arctic Security Studies, przez wspólne ćwiczenia z Kanadą czy zainwestowanie miliarda dolarów w bazę w Thule na Grenlandii⁹².

Zagrożenie „szczególności Arktyki” oraz niepewna przyszłość AC znalazły wyraz w licznych komentarzach prasowych i politycznych. Początkowo dominowało poczucie szoku, że izolowaną od sporów międzynarodowych Daleką

en/security/2022/04/full-speed-ahead-rearmament-kola-peninsula-shoigu-told-military-commanders (dostęp 24.06.2022).

⁸⁹ Thomas Nilsen, *New study reveals comprehensive buildup of nuclear missile test-ground at Novaya Zemlya*, „The Barents Observer”, 18.09.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/09/new-study-reveals-comprehensive-buildup-nuclear-missile-test-ground-novaya-zemlya> (dostęp 29.12.2022); idem, *Russia tested all legs of nuclear triad over the Arctic*, „The Barents Observer”, 26.10.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/10/russia-tested-all-legs-nuclear-triad-over-arctic> (dostęp 29.12.2022).

⁹⁰ Chodzi przede wszystkim o kwestię rzekomego złamania przez Norwegię traktatu svalbardzkiego oraz twierdzeń, że zawieszenie prac AC było nielegalne. Atle Staalesen, *Top Russian legislators question Norwegian sovereignty over Svalbard*, „The Barents Observer”, 29.06.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/life-and-public/2022/06/top-russian-legislators-question-norwegian-sovereignty-over-svalbard> (dostęp 29.12.2022).

⁹¹ Astri Edvardsen, *Kick-Off in the North for the Norwegian Army's Biggest Exercise This Fall*, „High North News”, 18.11.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/kick-north-norwegian-armys-biggest-exercise-fall> (dostęp 30.12.2022); eadem, *Defence Minister goes from Ramstein to Kirkenes, says Norway must get stronger in the North*, „The Barents Observer”, 27.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/04/defence-minister-goes-ramstein-kirkenes-says-norway-must-get-stronger-north> (dostęp 30.12.2022).

⁹² Ted Stevens Center jest został założony przez Departament Obrony i ma być jego zapleczem intelektualnym w kwestiach dotyczących Arktyki. Elisabeth Bergquist, *USA Surprises Denmark and Greenland with Billion Dollar Investments in Thule Air Base*, „High North News”, 25.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/usa-surprises-denmark-and-greenland-billion-dollar-investments-thule-air-base> (dostęp 24.06.2022); Krestia DeGeorge, *A new U.S. Arctic security studies center opens in Anchorage*, „Arctic Today”, 12.08.2022, <https://www.arctictoday.com/a-new-u-s-arctic-security-studies-center-opens-in-anchorage/> (dostęp 30.12.2022); *Canada and US announce Arctic military exercises amid Russia tensions*, „The Guardian”, 16.03.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/16/canada-us-arctic-military-exercises-russia> (dostęp 30.12.2022). Szczególnie dużo inwestycji podjęła także Finlandia wzmacniając swoją granicę z Rosją.

Północ dotknęła globalna rywalizacja. Część komentatorów wskazywała także na istotne wspólne cele, które jednoczyły dotychczas wszystkie państwa regionu, które nie znikają pod wpływem zmieniającej się sytuacji geopolitycznej. Podkreślano zatem rolę, jaką może odegrać AC w stabilizowaniu napięć regionalnych⁹³. Podczas konferencji eksperckiej *think tanku* Northern Frontiers powszechnie mówiło się o końcu „szczególności”, lub wręcz o „iluzji szczególności”⁹⁴. Pojawiały się jednak i komentarze, iż ideał współpracy w obliczu wspólnych problemów i wartości przyświecających AC mogą stanowić ramy, które pozwoliłyby kontrolować i piętnować Rosję⁹⁵. Tym samym Rada staje się w tej narracji ostatnim bastionem „szczególności” regionu. Zdaje się ona pozostawać w zgodzie ze stanowiskami np. Danii, Islandii i Norwegii, które nie kwestionują potrzeby istnienia AC, a jedynie wskazują na konieczność przemyślenia jej działania. Sceptyczne wcześniej wobec Rady USA również podkreślają istotność tego forum dla spraw regionu⁹⁶. Niepewny status „szczególności” został jednak wzmocniony przez deklarację szefa Komitetu Wojskowego NATO adm. Roba Brauera, że nie ma powrotu do „business as usual”, co w kwestii Dalekiej Północy poddawało w wątpliwość przyszłość „szczególności Arktyki”⁹⁷.

Wnioski

Powyższe rozważania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków. „Szczególność Arktyki” nie była zjawiskiem interpretowanym jednakowo przez wszystkie państwa regionu. Jakkolwiek koncept ten był zakorzeniony w narracji dotyczącej bezpieczeństwa, to wykraczał on poza nią stając się integralną częścią kultury w zakresie myślenia o Dalekiej Północy. Owa odmienność

⁹³ B. S. Zellen. *op. cit.*

⁹⁴ Tiziana Melchiorre, *The Illusion of the Arctic „Exceptionalism”*, „High North News”, 29.06.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/illusion-arctic-exceptionalism> (dostęp 22.12.2022); Mariia Kobzeva, *The Need for New Arctic Exceptionalism?*, „High North News”, 23.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/need-new-arctic-exceptionalism> (dostęp 24.06.2022).

⁹⁵ Barry Scott Zellen, *op. cit.*

⁹⁶ Trine Jonassen, *op. cit.*; Astri Edvardsen, *USA’s Arctic Coordinator: „We Do Not Want to Change the Structure or Membership of the Arctic Council”*, „High North News”, 18.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/usas-arctic-coordinator-we-do-not-want-change-structure-or-membership-arctic-council> (dostęp 24.06.2022); Woodrow Wilson Center, *Nordic Security...*; Astri Edvardsen, *Arctic Cooperation...*

⁹⁷ Arctic Circle Assembly, *NATO and the Arctic*, YouTube, 19.10.2022 https://www.youtube.com/watch?v=6n6GEuO0_dM&ab_channel=ArcticCircle (dostęp 29.10.2022).

w rozumieniu „szczegółności” unaoczniała się w obliczu problemu ukraińskiego, zwłaszcza po agresji rosyjskiej z 24 lutego 2022 roku. W warstwie deklaratywnej sojusznicy i partnerzy USA podkreślają na ogół brak możliwości dotychczasowej współpracy z Rosją ze względu na utratę przez nią wiarygodności, kluczowej dla funkcjonowania arktycznego reżimu. Ona z kolei akcentuje element izolacjonistyczny.

Należy także zauważyć, że „szczegółność” lub „szczegółności” nigdy nie były konceptami statycznymi, ale dynamicznie dostosowywano je do zmieniającej się rzeczywistości. Podczas gdy w pierwszym etapie jego funkcjonowania charakterystyczna była desekurytyzacja regionu, tak już od 2007 roku akceptowano rosnącą jego militaryzację, zwłaszcza ze strony Moskwy. Po agresji rosyjskiej na Ukrainę stosunki międzynarodowe w Arktyce weszły w nową fazę, którą charakteryzuje sceptycyzm wobec przyszłości „szczegółności”. Tym niemniej, pomimo dosyć zgodnych deklaracji regionalnych aktorów, że w regionie będzie dochodziło do napięć, nie wykluczano w dłuższej perspektywie powrotu do jakiejś formy współpracy z Rosją. Taka narracja zdawała się współgrać z ewolucyjnym charakterem idei „szczegółności”, jednak nie odbiegała ona od stanowisk innych państw, gotowych do przyszłej współpracy z Moskwą po spełnieniu przez nią określonych warunków. Pozwalałoby to ostrożnie stwierdzić, że wojna rosyjsko-ukraińska nie tyle pogrzebała „szczegółność”, co usunęła jej fasadę, skrywającą odmienne wartości, które dla poszczególnych aktorów miały rzeczywiste znaczenie.

Jednocześnie wspomniana już ewolucja „szczegółności” następowała pod wpływem polityki mocarstw, a konkretnie ZSRR/Rosji. To jej inicjatywa murmańska zainicjowała proces izolowania regionu od sporów międzynarodowych oraz zmniejszenia tamtejszej aktywności USA. To dokonywana przez nią remilitaryzacja Arktyki spowodowała korektę koncepcji szczegółności, polegającą na akceptowaniu tych działań przez państwa regionu, zwłaszcza te podążające drogą koncepcji *High North, low tension*. Wreszcie, to jej polityka w i poza Arktyką skłoniła USA do stopniowego zwiększania swojej aktywności na Dalekiej Północy, czego najważniejszymi katalizatorami były kolejno aneksja Krymu w 2014 roku oraz agresja na Ukrainę w 2022 roku.

Bibliografia

Dokumenty państw i organizacji międzynarodowych

- Arctic Council, *Arctic Council Observers*, 24.11.2022, <https://www.arctic-council.org/about/observers/> (dostęp 24.11.2022).
- Arctic Council Repository, *Declaration of the Establishment of the Arctic Council*, Ottawa, Canada, 19.09.1996, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF?sequence=5&isAllowed=y (dostęp 24.06.2022).
- Boulègue, Mathieu, *Russia's Military Posture in the Arctic. Managing Hard Power in a „Low Tension” Environment*, „NATO Defense College Research Paper” 2019, No. 4, s. 1-57.
- Dahl, Ann-Sofie, *NORDEFCO and NATO. „Smart Defence” in the North?*, „NATO Defense College Research Paper” 2014, No. 101, s. 1-12.
- HMS Protector (A173)*, <https://www.royalnavy.mod.uk/our-organisation/the-fighting-arms/surface-fleet/survey/antarctic-patrol-ship/hms-protector> (dostęp 09.12.2022).
- Internetowa baza tekstów prawnych OpenLEX, Narody Zjednoczone, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza i Porozumienie w sprawie implementacji części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10 grudnia 1982 r.*, Montego Bay i Nowy Jork, 10.12.1982 i 28.07.1994, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-narodow-zjednoczonych-o-prawie-morza-montego-bay-1982-12-10-16959103> (dostęp 09.12.2022).
- Office of the Under Secretary of Defense for Policy, *Department of Defense Arctic Strategy*, 12.06.2019, <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (dostęp 02.12.2022).
- The State Council: The People's Republic of China, *White Paper: China's Arctic Policy*, 26.01.2018, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (dostęp 06.01.2022).
- U.S. Coast Guard, *United States Coast Guard Arctic Strategy*, Washington, May 2013 https://www.uscg.mil/Portals/0/Strategy/cg_arctic_strategy.pdf (dostęp 01.12.2022)
- White House, *National Strategy for the Arctic Region*, Washington D.C., 10.05.2013 https://storage.googleapis.com/arcticgov-static/publications/related/nat_arctic_strategy.pdf (dostęp 20.06.2020).

White House, *National Strategy for the Arctic Region*, Washington D.C., 07.10.2022 <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf> (dostęp 10.11.2022).

Monografie naukowe

- Brady, Anne-Marie, *China as a Polar Great Power*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.
- Dodds, Klaus; Nuttall, Mark, *The Scramble for the Poles. The Geopolitics of the Arctic and Antarctic*, John Wiley & Sons, New York 2016.
- Heininen, Lassi, *Future Security of the Global Arctic. State Policy, Economic Security and Climate*, Palgrave Macmillan UK, London 2016.
- Hønneland, Geir, *Arctic Euphoria and International High North Politics*, Springer Singapore, Singapore 2017.
- Hurrell, Andrew, *On global order. Power, values and the constitution on International Society*, Oxford University Press, New York 2007.
- Kubiak, Krzysztof, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2012.
- Łuszczuk, Michał (red.), *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
- Nord, Douglas C., *The changing Arctic. Consensus building and governance in the Arctic Council*, Palgrave MacMillan, New York 2016.
- Sale, Richard; Potapov, Eugene, *The scramble for the Arctic. Ownership, exploitation and conflict in the far North*, Lincoln, London 2010.

Artykuły naukowe

- Åtland, Kristian, *Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate. Relations in the Arctic*, „Cooperation and Conflict” 2008, Vol. 43, No. 3, s. 289–311.
- Bouffard, Troy; Charron, Andrea; Fergusson, Jim, *A Tale of „Two” Russias?*, [w:] P. Whithney Lackenbauer, Suzanne Lalonde (red.), *Breaking the Ice Curtain?: Russia, Canada and Arctic Security in a Changing Circumpolar World*, Canadian Global Affairs Institute 2019, s. 61–73.
- Coates, Ken S.; Holroyd, Crain, *Europe’s North. The Arctic Policies of Sweden, Norway, and Finland*, [w:] Coates Ken S., Holroyd Crain (red.), *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, Palgrave MacMillan 2020, s. 283–303.
- Dolata, Petra, *A New Canada in the Arctic? Arctic Policies under Harper*, „Études canadiennes / Canadian Studies. Revue interdisciplinaire des études canadiennes en France” 2015, No. 78, s. 131–154.

- Exner-Pirot, Heather, *Friend or faux? Trudeau, Indigenous issues and Canada's brand*, „Canadian Foreign Policy Journal” 2018, Vol. 24, No. 2, s. 165–181.
- Exner-Pirot, Heather, *The Arctic in International Affairs*, [w:] Ken S. Coates, Crain Holroyd (red.), *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, Palgrave MacMillan 2020, s. 307–318.
- Gautier, Donald L.; Bird, Kenneth J.; Charpentier, Ronald R.; Grantz, Arthur; Houseknecht, David W.; Klett, Timothy R.; Moore, Thomas E.; Pitman, Janet K.; Schenk, Christopher J.; Schuenemeyer, John H.; Sørensen, Kai; Tennyson, Marilyn E.; Valin, Zenon C.; Wandrey, Craig J., *Assessment of undiscovered oil and gas in the Arctic*, „Science” 2009, Vol. 324, No. 5931, s. 1175–1179.
- Graczyk, Piotr; Koivurova, Timo, *The Arctic Council*, [w:] Leif Christian Jensen (red.) *Handbook of the Politics of the Arctic*, Edward Elgar Publishing 2015, s. 298–327.
- Graczyk, Piotr; Vigeland, Rottem Svein, *The Arctic Council. Soft actions, hard effects?*, [w:] Gunhild Hoogensen Gjørsv, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey (red.), *Routledge Handbook of Arctic Security*, Routledge, Abingdon-New York 2020, s. 221–233.
- Guarino, Maria-Vittoria; Sime, Louise C.; Schröder, David; Malmierca-Valle, Irene; Rosenblum, Erica; Ringer, Mark; Ridley, Jeff; Feltham, Danny; Bitz, Cecilia; Steig, Eric J.; Wolff, Eric; Stroeve, Julianne; Sellar, Alistair, *Sea-ice-free Arctic during the Last Interglacial supports fast future loss*, „Nature Climate Change” 2020, Vol. 10, No. 10, s. 928–932.
- Heininen, Lassi, *Special Features of Arctic Geopolitics. A Potential Asset for World Politics*, [w:] Matthias Finger, Lassi Heininen (red.), *The Global Arctic Handbook*, Springer, Cham, Switzerland 2019, s. 215–234.
- Hoogensen, Gjørsv Gunhild; Hodgson, Kara K., „Arctic Exceptionalism” or „comprehensive security”? *Understanding security in the Arctic*, „The Arctic Yearbook” 2019, s. 1–13.
- Humpert, Malte; Raspotnik, Andreas, *The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route*, „The Arctic Yearbook” 2012, s. 281–307.
- Lackenbauer, P. Whitney; Dean, Ryan, *Arctic Exceptionalisms*, [w:] Kristina Spohr, Daniel S. Hamilton, Jason, C. Moyer (red.), *The Arctic World Order*, Johns Hopkins University, Washington D.C. 2020.
- Lalonde, Suzanne, *The Northwest Passage and Northern Sea Route. Sovereignty and responsibilities*, [w:] Elena Conde, Sara Sanchez Iglesias (red.), *Global challenges in the Arctic region. Sovereignty, environment and geopolitical balance*, Routledge, Milton Park, Abingdon, Oxon, New York, 2017, s. 42–74.

- Lietz, Arne, *The scramble for the Arctic*, „IPS Journal”, 27.12.2019, <https://www.ips-journal.eu/regions/global/the-scramble-for-the-arctic-3966/> (dostęp 28.12.2022).
- Madej, Magdalena, *Arctic Council and the ecosystem-based management approach*, [w:] Krzysztof Migala, Piotr Owczarek, Marek Kasprzak; Mateusz C. Strzelecki (red.), *New perspective in polar research*, Wrocław 2014, s. 9–17.
- Østhagen, Andreas, *Norway's Arctic Policy. High North, Low Tension?*, [w:] Anastasia Likhacheva (red.), *Arctic Fever: Political, Economic & Environmental Aspects*, Springer Nature Singapore, Singapore 2022, s. 277–304.
- Rantanen, Mika; Karpechko, Alexey Yu; Lipponen, Antti; Nordling; Kalle; Hyvärinen, Otto; Ruosteenoja, Kimmo; Vihma, Timo; Laaksonen, Ari, *The Arctic has warmed nearly four times faster than the globe since 1979*, „Communications Earth & Environment” 2022, Vol. 3, No. 1, s. 1–10.
- Rzeszutko-Piotrowska, Małgorzata, *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki. Wybrane problemy rywalizacji mocarstw*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2014, t. 8, nr 1, s. 51–62.
- Schaller, Benjamin, *The Forgotten Spirit of Gorbachev*, „Arctic Yearbook” 2019, s. 1–2.
- Soroka, George, *A Reluctant Arctic Power No More? The United States' Evolving Engagement with the High North*, [w:] Anastasia Likhacheva (red.), *Arctic Fever: Political, Economic & Environmental Aspects*, Springer Nature Singapore, Singapore 2022, s. 193–240.
- Symonides, Janusz, *Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza – W 30 lat od jej przyjęcia*, „Prawo Morskie” 2012, t. XXVIII, s. 7–32.
- Śliwa, Zdzisław, *The Arctic Council as a Forum for Peaceful Cooperation in the Arctic*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2020, Vol. 14, nr 2, s. 214–237.
- Thomas, Clive S., *Intergovernmental Relations in Alaska. Development, Dynamics and Lessons*, „The Northern Review” 2001, No. 23, s. 17–37.
- Vergeynst, Leendert; Wegeberg; Susse; Aamand, Jens; Lassen, Pia; Gosewinkel, Ulrich; Fritt-Rasmussen, Janne; Gustavson, Kim; Mosbech, Anders, *Biodegradation of marine oil spills in the Arctic with a Greenland perspective*, „The Science of the Total Environment” 2018, Vol. 626, s. 1243–1258.
- Warwick, Vincent F., *Arctic Climate Change: Local Impacts, Global Consequences, and Policy Implications*, [w:] K. S. Coates, C. Holroyd (red.), *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, Palgrave MacMillan 2020, s. 507–526.
- Wilson, Page; Kárason, Ísak Kári, *Vision accomplished? A decade of NORDEFCO*, „Global Affairs” 2020, Vol. 6, No. 4-5, s. 481–501.

Media

- Arctic has no potential for any conflict, says Lavrov*, „TASS”, 11.05.2017 <https://tass.com/politics/945543> (dostęp 13.12.2022).
- Bergquist, Elisabeth, *USA Surprises Denmark and Greenland with Billion Dollar Investments in Thule Air Base*, „High North News”, 25.05.2022 <https://www.highnorthnews.com/en/usa-surprises-denmark-and-greenland-billion-dollar-investments-thule-air-base> (dostęp 24.06.2022).
- Buchanan, Elizabeth; Strating, Bec, *Why the Arctic is not the 'next' South China Sea?*, “War on the Rocks”, 05.11.2020, <https://warontherocks.com/2020/11/why-the-arctic-is-not-the-next-south-china-sea/> (dostęp 02.12.2022).
- Bye, Hilde-gunn, *Joint Declaration from Arctic States: Pausing Arctic Council Meetings*, „High North News”, 04.03.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/joint-declaration-arctic-states-pausing-arctic-council-meetings> (dostęp 24.06.2022).
- Bye, Hilde-gunn, *The EU Strengthens Its Presence in Greenland*, „High North News”, 28.09.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/eu-strengthens-its-presence-greenland> (dostęp 29.12.2022).
- Canada and US announce Arctic military exercises amid Russia tensions*, „The Guardian”, 16.03.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/16/canada-us-arctic-military-exercises-russia> (dostęp 30.12.2022).
- Canada boycotts Arctic Council Moscow meeting over Ukraine*, „CBC”, 16.04.2014, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/canada-boycotts-arctic-council-moscow-meeting-over-ukraine-1.2611964> (dostęp 06.08.2020).
- Danilov, Peter B., *Cold Response 2020 Cancelled*, „High North News”, 11.03.2020, <https://www.highnorthnews.com/en/cold-response-2020-cancelled> (dostęp 24.06.2022).
- DeGeorge, Krestia, *A new U.S. Arctic security studies center opens in Anchorage*, „Arctic Today”, 12.08.2022, <https://www.arctictoday.com/a-new-u-s-arctic-security-studies-center-opens-in-anchorage/> (dostęp 30.12.2022).
- Edvardsen, Astri, *USA's Arctic Coordinator: „We Do Not Want to Change the Structure or Membership of the Arctic Council”*, „High North News”, 18.05.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/usas-arctic-coordinator-we-do-not-want-change-structure-or-membership-arctic-council> (dostęp 24.06.2022).
- Edvardsen, Astri, *Kick-Off in the North for the Norwegian Army's Biggest Exercise This Fall*, „High North News”, 18.11.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/kick-north-norwegian-armys-biggest-exercise-fall> (dostęp 30.12.2022).
- Edvardsen, Astri, *Nordic Defense Ministers: Will Increase Future Military Presence in the Nordic Countries*, „High North News”, 25.05.2022 <https://www.>

- highnorthnews.com/en/nordic-defense-ministers-will-increase-future-military-presence-nordic-countries (dostęp 19.12.2022).
- Finland and Sweden confirm intention to join NATO*, „The Guardian”, 15.05.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/15/finland-formally-confirms-intention-to-join-nato-russia> (dostęp 24.06.2022).
- Gorbachev Calls For Peace, Cooperation in Arctic*, „Associated Press”, 02.10.1987, <https://apnews.com/article/ed8452a6d9b7a62f5138a73a9de89432> (dostęp 02.12.2022).
- Humpert, Malte, *U.S. Will Not Increase Presence in Arctic Until 2025*, „High North News”, 23.05.2019, <https://www.highbnorthnews.com/en/us-will-not-increase-presence-arctic-until-2025> (dostęp 24.06.2022).
- Humpert, Malte, *Western Sanctions Delay Opening of Arctic LNG 2 Project by One Year*, „High North News”, 09.09.2022, <https://www.highbnorthnews.com/en/western-sanctions-delay-opening-arctic-lng-2-project-one-year> (dostęp 29.12.2022).
- Jonassen, Trine, *The Arctic Council: The Arctic 7 Resume Limited Work Without Russia*, „High North News”, 08.06.2022, <https://www.highbnorthnews.com/en/arctic-council-arctic-7-resume-limited-work-without-russia> (dostęp 24.06.2022).
- Kobzeva, Mariia, *The Need for New Arctic Exceptionalism?*, „High North News”, 23.05.2022, <https://www.highbnorthnews.com/en/need-new-arctic-exceptionalism> (dostęp 24.06.2022).
- Melchiorre, Tiziana, *The European Union and the Arctic*, „High North News”, 31.05.2022, <https://www.highbnorthnews.com/en/european-union-and-arctic-inextricable-connubium> (dostęp 24.11.2022).
- Melchiorre, Tiziana, *The Illusion of the Arctic „Exceptionalism”*, „High North News”, 29.06.2022, <https://www.highbnorthnews.com/en/illusion-arctic-exceptionalism> (dostęp 22.12.2022).
- NATO invites Russia to monitor Trident Juncture military drills*, „TASS”, 2.10.2018, <https://tass.com/world/1023931> (dostęp 14.05.2020).
- Nilsen, Thomas, *Full speed ahead in rearmament of the Kola Peninsula, Shoigu told military commanders*, „The Barents Observer”, 21.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/04/full-speed-ahead-rearmament-kola-peninsula-shoigu-told-military-commanders> (dostęp 24.06.2022).
- Nilsen, Thomas, *New study reveals comprehensive buildup of nuclear missile test-ground at Novaya Zemlya*, „The Barents Observer”, 18.09.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/09/new-study-reveals-comprehensive-buildup-nuclear-missile-test-ground-novaya-zemlya> (dostęp 29.12.2022).

- Nilsen, Thomas, *Russia tested all legs of nuclear triad over the Arctic*, „The Barents Observer”, 26.10.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/10/russia-tested-all-legs-nuclear-triad-over-arctic> (dostęp 29.12.2022).
- Page, Jeremy; Lubold, Gordon, *Chinese Navy Ships Came Within 12 Nautical Miles of U.S. Coast*, „The Wall Street Journal”, 4.09.2015, <https://www.wsj.com/articles/chinese-navy-ships-off-alaska-passed-through-u-s-territorial-waters-1441350488> (dostęp 06.03.2020).
- Pettersen, Trude, *U.S. military returns to Iceland*, „The Barents Observer”, 10.02.2016, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2016/02/us-military-returns-iceland> (dostęp 29.12.2022).
- Rosen, Yereth, *Arctic leaders gathered in Anchorage ponder a path forward without Russia* „Arctic Today”, 14.04.2022, <https://www.arctictoday.com/arctic-leaders-gathered-in-anchorage-ponder-a-path-forward-without-russia/> (dostęp 24.06.2022).
- Russia defends North Pole flag-planting* „NBC News”, 08.08.2007, <https://www.nbcnews.com/id/wbna20169307> (dostęp 28.12.2022).
- Russia North Pole explorers dismiss their critics*, „Reuters Media”, 07.08.2007, <https://www.reuters.com/article/us-russia-arctic-idUSL0785133420070807> (dostęp 28.12.2022).
- Russia urges contacts at level of Arctic states' military experts*, „TASS”, 09.04.2019 <https://tass.com/politics/1052764> (dostęp 14.05.2019).
- Smith, Marie-Danielle, *Trudeau government announces 'rational' shift in Arctic policy, will seek to work with Russia*, „National Post”, 01.10.2016, <https://nationalpost.com/news/politics/trudeau-government-announces-rational-shift-in-arctic-policy-will-seek-to-work-with-russia> (dostęp 29.12.2022).
- Staalesen, Atle, *Defence Minister goes from Ramstein to Kirkenes, says Norway must get stronger in the North*, „The Barents Observer”, 27.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/04/defence-minister-goes-ramstein-kirkenes-says-norway-must-get-stronger-north> (dostęp 30.12.2022).
- Staalesen, Atle, *Top Russian legislators question Norwegian sovereignty over Svalbard*, „The Barents Observer”, 29.06.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/life-and-public/2022/06/top-russian-legislators-question-norwegian-sovereignty-over-svalbard> (dostęp 29.12.2022).
- Stavridis, James, *High North or High Tension?*, „Foreign Policy”, 22.10.2013, <https://foreignpolicy.com/2013/10/21/high-north-or-high-tension/> (dostęp 28.12.2022).
- Stephen Harper Arctic trip: Military spending in the North 'critical'*, „The National Post”, 24.08.2012, <https://nationalpost.com/news/canada/arctic-defence> (dostęp 28.12.2022).

- Trudeau announces review of Arctic strategy, joint drilling ban with U.S.*, 21.12.2016 <https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-obama-arctic-1.3905933> (dostęp 29.12.2022).
- Volcovici, Valerie; Gardner, Timothy, *US, Canada permanently ban all new oil, gas drilling in the Arctic Ocean*, „Australian Financial Review”, 20.12.2016, <https://www.afr.com/companies/energy/us-canada-permanently-ban-all-new-oil-gas-drilling-in-the-arctic-ocean-20161221-gtfgwi> (dostęp 29.12.2022).
- West unable to ensure sustainable development of Arctic without Russia – diplomat*, „TASS”, 17.04.2022, <https://tass.com/politics/1438863> (dostęp 24.06.2022).
- With an eye towards Donald Trump, Stephane Dion says Russian sanctions must be upheld*, „Global News”, 11.11.2016, <https://globalnews.ca/news/3062596/with-an-eye-towards-donald-trump-stephane-dion-says-russian-sanctions-must-be-upheld/> (dostęp 08.06.2020).
- Zellen, Barry Scott, *The world needs the Arctic Council now more than ever*, „The Barents Observer”, 19.04.2022, <https://thebarentsobserver.com/en/opinions/2022/04/world-needs-arctic-council-now-more-ever> (dostęp 09.06.2022).
- Zur, Christian, *America can't afford to be the reluctant Arctic power*, „The Seattle Times” 28.10.2019 <https://www.seattletimes.com/opinion/america-cant-afford-to-be-the-reluctant-arctic-power/> (dostęp 16.12.2022).

Raporty i materiały think tanków

- Arctic Centre, *What and Where is Arctic?*, 28.12.2022, <https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion> (dostęp 28.12.2022).
- Arctic Circle Assembly, *European Union's Policy for the Arctic*, YouTube, 20.10.2022, https://youtu.be/YgXSN4IN_GE (dostęp 29.10.2022)
- The Arctic Institute: Center for Circumpolar Security Studies, *The Arctic Institute's Reaction to Secretary of State Mike Pompeo's speech in Rovaniemi ahead of the AC Ministerial Meeting*, 07.06.2019, <https://www.thearcticinstitute.org/reaction-secretary-state-mike-pompeos-speech-rovaniemi-finland-arctic-council-ministerial-meeting/> (dostęp 07.06.2020).
- Baltic Icebreaking Management, *Baltic Sea Icebreaking Report 2020-2021*, <https://baltice.org/app/static/pdf/BIM%20Report%202020-2021.pdf> (dostęp 21.11.2022).
- Bondarev, Andrey; Huebert, Robert; Exner-Pirot, Heather, *Great Power Competition in the Arctic*, Woodrow Wilson Center, 04.29.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=FwI-XUFhjiI> (dostęp 29.04.2020).
- British Antarctic Survey, *British Antarctic Survey takes delivery of RRS Sir David Attenborough*, 02.12.2020, <https://www.bas.ac.uk/media-post/britis>

- h-antarctic-survey-takes-delivery-of-rrs-sir-david-attenborough/ (dostęp 9.12.2022).
- Chater, Andrew, *Takeaways from the 11th Arctic Council Ministerial Meeting in Rovaniemi*, „The Polar Connection”, 10.09.2019, <http://polarconnection.org/arctic-council-ministerial-rovaniemi/> (dostęp 7.06.2020).
- Coppes, Mieke; Herrmann, Victoria, *First Past the Pole: Harper, Trudeau, and Canada's Arctic Values*, „The Arctic Institute – Center for Circumpolar Security Studies”, 30.10.2015 <https://www.thearcticinstitute.org/first-past-the-pole-harper-trudeau/> (dostęp 28.12.2022).
- Devyatkin, Pavel, *Russia's Arctic Strategy: Military and Security (Part II)*, 28.02.2020, <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> (dostęp 30.04.2020).
- Gontmakher, Evgeny, *Russia's Arctic economy is heading for decline*, „Geopolitical Intelligence Services AG”, 21.10.2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-arctic-economy/> (dostęp 30.12.2022).
- Huebert, Robert, *United States Arctic Policy. The Reluctant Arctic Power*, „SPP Briefing Papers” 2009, Vol. 2, No. 2, s. 1–27.
- Instituto di Scienze Polari, *R/V Laura Bassi*, 12.10.2020, <https://www.isp.cnr.it/index.php/en/infrastructures/r-v-laura-bassi> (dostęp 09.12.2022).
- Käpylä, Juha; Mikkola, Harri, *On Arctic Exceptionalism. Critical Reflections in the Light of the Arctic Sunrise Case and Crisis in Ukraine*. FIIA Working Papers.
- Legucka, Agnieszka, *Polityka Rosji wobec Arktyki*, „Biuletyn PISM”, 26.06.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_Arktyki (dostęp 24.07.2020).
- List of operational icebreakers*, 28.11.2016, <https://baltice.org/app/static/pdf/BIM%20Report%202020-2021.pdf> (dostęp 22.11.2022).
- Markiewicz, Paweł, *Polityka USA wobec Arktyki*, „Biuletyn PISM”, 09.06.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_USA_wobec_Arktyki (dostęp 24.07.2020).
- Unidad de Tecnología Marina, *R/V Hespérides*, <http://www.utm.csic.es/en/instalaciones/hes> (dostęp 09.12.2022).
- Watling, Jack, *NATO's Trident Juncture 2018 Exercise: Political Theatre with a Purpose*, 20.11.2018, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/natos-trident-juncture-2018-exercise-political-theatre-purpose> (dostęp 25.06.2022).
- Woodrow Wilson Center, *Arctic Cooperation in the Shadow of Russian Aggression*, YouTube, 24.06.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=q-u8v47ubsI&t=1419s> (dostęp 24.06.2022).

Woodrow Wilson Center, *Nordic Security Perspectives in the Arctic*, YouTube, 06.05.2022 <https://www.youtube.com/watch?v=O5pYOSrd370&t=2468s> (dostęp 24.06.2022).

Inne

Hirono, Mazie K., *Senators Hirono, Murkowski, Kaine Introduce Resolution Calling on the Senate to Ratify UN Convention on the Law of the Sea 2021*, 18.05.2021, <https://www.hirono.senate.gov/news/press-releases/senators-hirono-murkowski-kaine-introduce-resolution-calling-on-the-senate-to-ratify-un-convention-on-the-law-of-the-sea> (dostęp 02.12.2022).

Murkowski, Lisa, *Murkowski, Hirono, Kaine Call on the Senate to Ratify UN Convention on the Law of the Sea 2021*, 18.05.2021, <https://www.murkowski.senate.gov/press/release/murkowski-hirono-kaine-call-on-the-senate-to-ratify-un-convention-on-the-law-of-the-sea> (dostęp 02.12.2022).

PLV Project: Polar Logistic Vessel, „Navaliber”, 12.12.2018 <https://www.navaliber.com/references/plv-project-polar-logistic-vessel> (dostęp 09.12.2022).